

Олександр МАЛЕЦЬ

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ РАДИКАЛЬНОЇ ПАРТІЇ – УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНО-РАДИКАЛЬНОЇ ПАРТІЇ В РОБІТНИЧОМУ СОЦІАЛІСТИЧНОМУ ІНТЕРНАЦІОНАЛІ

Схарактеризовано участь представників Української радикальної партії (УРП) – Української соціалістично-радикальної партії (УСРП) у роботі Робітничого соціалістичного інтернаціоналу (РСІ). Проаналізовано відповідність програмних положень партії до ухвалених рішень конгресів РСІ. Розкрито питання, які порушувала УСРП на конгресах інтернаціоналу. Виявлено причини критики цієї міжнародної організації українськими соціалістами-радикалами.

Ключові слова: УРП, УСРП, радикали, РСІ.

Українська радикальна партія (із 1926 р. – Українська соціалістично-радикальна партія) (УРП–УСРП) – одна з провідних українських політичних сил міжвоєнної Другої Речі Посполитої. Рішення Ради послів держав Антанти 14 березня 1923 р. щодо передачі Східної Галичини Польщі зблизило українських радикалів зі світовим соціалістичним рухом, який вони вважали “дитиною демократичного руху”¹, скріпило впевненість членів партії у правильності політики “орієнтації на власні сили”. Проте тактика “орієнтації на власні сили” не завадила радикалам прискіпливіше подивитися на політику європейських соціалістичних партій, взяти участь у роботі Робітничого соціалістичного інтернаціоналу.

Участь українських політичних партій у діяльності РСІ – одна з найменш досліджених сторінок політичної історії Західної України в міжвоєнний період ХХ ст. на сучасному етапі українського державотворення. Основа джерельної бази розвідки – матеріали періодичної преси, спогади представників УРП–УСРП. Основне завдання – розкрити особливості співпраці УРП–УСРП із РСІ в 1920-х – першій половині 1930-х років.

21 травня 1923 р. у Гамбурзі (Німеччина) відбувся світовий Конгрес соціалістичних партій (окрім партій, що увійшли до III Інтернаціоналу). Українську делегацію представляли члени Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР), Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП), а також представники УРП. “Всі ті групи, – зауважив політичний оглядач «Громадського голосу», – ставлять резолюцію до ухвалення конгресові, в якій осуджується окупація українських земель по обох боках Збруча і протестується проти порушення

¹ *Стахів М.* Проти хвилі. Історичний розвиток українського соціалістичного руху на західних українських землях / М. Стахів. – Львів: Накладом соймового клубу УСРП, 1934. – С. 112.

принципу вільного самовизначення народів відносно всіх недержавних народів сходу Європи, яких економічний розвиток і революція пробудила до активного політичного життя”².

Однак РСІ, незважаючи на заперечення українських партій, ухвалив компромісний варіант резолюції, в якому сказано: “Конгрес звертає увагу робітничих мас на те, що не лише на заході, але й на сході топчуться ногами право самоозначення народів. На території народів, відокремлених від Росії, від Балтійського аж до Чорного моря, на Балканах і в середній Європі визначено деякі державні границі не по праву самоозначення народів, але диктовано їх насильством. Конгрес накладає обов’язок на соціалістичні партії боронити прав на самоозначення тих всіх народів”³.

УРП розкритикувала підсумкову резолюцію з’їзду. Радикали з обуренням відзначали, що в документі “не названо тих безправств по імені, а звичайно крутяться, щоби не наразити собі московських, румунських, чеських, польських чи сербських соціалістів. Не ріже правди в очі, але завиває її, як щось смердюче, в папірчик. Тому можна відразу заявити, що той конгрес не відіграв тієї ролі, яку заміряв”⁴.

Обурення членів партії рішенням соціалістичного конгресу поступово переросло в розчарування, що, зрештою, спричинило деяке дистанціювання від діяльності РСІ. Зважаючи на подальшу бездіяльність світової громадськості щодо вирішення українського питання, УРП наголошувала на необхідності дотримуватися тактики “орієнтації на власні сили”: “Робітничі маси поневолених народів повинні ясно собі дати справу, що відкидати моральну, чи матеріальну поміч в боротьбі за повне національне й соціальне визволення було би нерозумно, але й що й надіятися на те, що хтось мовляв за нас, без нас все зробить, буде не лиш ще більшим нерозумом, але просто злочином супроти себе самого, супроти поколінь і супроти соціалістичного ідеалу свободи”⁵.

УРП також “не могла задовольнитися” демагогічними підсумковими ухвалами Виконавчого комітету РСІ (1925), в яких визначено основні завдання боротьби: “1) вогні національної грізні в Західній Європі належить остаточно погасити. В тій цілі треба перевести до кінця розоруження, віддати Німеччині окуповані області; 2) після ратифікування Локарнського договору повинна відбутися конференція в справі розоруження згідно з постановами загального зібрання Союзу Народів; 3) договір про полагодження міжнародних спорів повинен поширюватися й повинен обов’язувати всі держави так як це задумано в Женеві, але не переведено в життя; 4) робітничі кляси повинні уважати, щоби порозуміння між державами західної і центральної Європи, яке має на цілі поладжування й усунування спорів, не перемінилось в союз проти інших держав, а спеціально проти більшовиків”⁶.

Радикали вважали, що РСІ “не збирається лікувати основну причину війни народів з народами, він не виступає ані не бореться за визволення поневолених та визискуваних народів – він хоче, щоби так було, як є”⁷. УРП наголошувала,

² Зїзд соціалістичних партій в Гамбурзі // Громадський голос. – 1923. – 19 травня.

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

⁶ Другий та Третій Інтернаціоналі і поневолені народи // Громадський голос. – 1925. – 21 листопада.

⁷ Там само.

що постанови не можуть заспокоїти поневолені народи (зокрема український) та задовольнити їхні вимоги, натомість вони стоять на сторожі несправедливості, що “панувала перед світовою війною та ще більше посилилася в наслідок угод імперіалістичних держав”⁸.

Антиукраїнська політика польського уряду, ідеологічне протиборство з УНДО, боротьба з комуністичних рухом у Західній Україні, а також бажання залучити до соціалістичного руху якнайбільше населення краю напередодні виборчої кампанії 1928 р. до вищого законодавчого органу Польської держави переконало членів партії в неминучості вступу УСРП до РСІ. Зважаючи на те, що останній пропагував демократичні цінності та виступав проти “всякого політичного утиску, диктатури та національного гніту”⁹, 1928 р. УСРП звернулася до Екзекутиви цієї впливової організації із проханням прийняти партію до своїх лав. “Це бажання усно висловила й передала на письмі окрема делегація УСРП на Конгресі С. Т. І. [РСІ – О. М.] в Брюсселі”, – повідомляв “Громадський голос”¹⁰.

УСРП послідовніше, на відміну від соціал-демократів, наголошувала на позитивних моментах вступу партії до Соціалістичного інтернаціоналу. По-перше, радикали відзначали “свідомість тої моральної сили, яку дає завжди велика масова організація”. По-друге, це “воля, яка зміцнюється в душі організованого члена СТІ також на своєму терені добитися до успіху того суспільного й політичного ідеалу, до якого стремить уся організована сім’я працюючих людей світа”¹¹.

УСРП активно критикувала Комінтерн, створений, на думку соціалістів-радикалів, для боротьби з демократією та народовладдям. “Диктатура жмінки людей в СРСР не допускає до голосу у правлінні не тільки широких мас селянства й робітництва, але й навіть своїх партійців, – зазначено в повідомленні «Громадського голосу». – В господарській ділянці є це лад безприкладного визиску широких мас селянства й робітництва через пануючий державний капіталізм. Комуністичний інтернаціонал підпорядковується уповні імперіалістичній політиці московського Кремля і всі змагання поневолених царатом народів до волі – допоміг здавити вогнем і мечем. Нема ані одного народу царської імперії, якому большевики допомогли би визволитися”¹².

Соціалісти-радикали констатували: “Європейський соціалізм мав уже змогу добре придивитися до дійсної практики комуністичної диктатури на Україні в Росії, і тепер європейські соціалісти вже не дають себе обманути ніякій фарисейській пропаганді комуністів... Європейський соціалізм відвернувся взагалі від усякої думки про диктатуру. Навіть диктатура пролетаріату не має тепер кредиту серед більшості трудових мас Європи. Селянство і робітництво мало вже нагоду бачити на практиці і «пролетарську» диктатуру, і буржуазно-фашистівські диктатури (Греція, Італія, Еспанія). Трудові маси у своїй величезній більшості не хочуть ніякої диктатури над собою – ні одної особи, ні партії, ні класи”¹³.

⁸ Там само.

⁹ Вступаємо у велику сім’ю трудящих людей світа // Громадський голос. – 1931. – 28 березня.

¹⁰ Там само.

¹¹ Там само

¹² Там само.

¹³ Хто хвалить комуністів? // Громадський голос. – 1931. – 25 липня.

22 лютого 1931 р. згідно з рішенням Екзекутиви УСРП прийнято до РСІ. Як згадував лідер соціалістів-радикалів І. Макух, “прийняття тягнулося довший час, бо Соціалістичний Інтернаціонал привик мати в себе державні нації. А українці були недержавною нацією, а крім того, Польська соціалістична партія була проти прийняття нашої партії до Інтернаціоналу. Причина була така, що польські соціалісти не бажали, щоб ми, будучи в інтернаціоналі, критикували їх поведінку й поведінку Польщі щодо українського народу. Але вкінці екзекутива Соціалістичного Інтернаціоналу мусила прийняти нас як повноправного члена”¹⁴.

Вступаючи, соціалісти-радикали наголошували на боротьбі за реалізацію трьох основних ідей:

1) моральна справедливість. У цій ідеї “міститься ідея природних прав кожної людини, яких їй ніхто не має права відібрати, коли вона сповняє свої суспільні обов’язки”;

2) рівне право для всіх. Нація повинна “статися суспільством рівноправних людей, товаришів”;

3) загальне добро всіх членів нації та її найкращий розвиток. За таких умов “соціалістичний рух не є... метою самою для себе, бо він згідно з основами нашої ідеології є лише засобом до перетворення загального добра цілого працюючого українського народу”¹⁵.

Інтереси партії у РСІ захищав Михайло Матчак. Секретар цієї організації Ф. Адлер висловив сподівання “на з’єдинення українського соціалістичного руху на наших західних землях”¹⁶. Оцінюючи вступ УСРП до РСІ, “Громадський голос” оптимістично зауважив: “Ця одинока незалежна політична організація українських працюючих людей сіл та міст уже не тільки фактично, але й формально стала в одній лаві трудящих людей цілого світа, щоби разом з ними спільно змагати до перебудови капіталістичного ладу на соціалістичний лад, в якому не буде визиску чужої праці ані політичного утиску”¹⁷. Вступ УСРП до РСІ позитивно оцінили інші українські соціалістичні політичні партії. Зокрема члени закордонної групи УСДРП відзначили, що прийняття УСРП може “тільки сприяти розвиткові соціалістичного руху на українських землях під Польщею і буде зміцнювати вплив демократії й соціалізму між українською людністю”¹⁸.

У липні 1931 р. у Відні заплановано провести Конгрес РСІ, тому на засіданні Екзекутиви розглянуто низку невідкладних справ. Представники УСРП на рівних правах з іншими членами організації взяли участь в ухваленні низки резолюцій. Зокрема в першій з них висловлено стурбованість зростанням безробіття в європейських країнах. Наголошено, що “сучасна криза капіталізму робить ще необхіднішим заміну капіталістичного суспільного устрою новим соціалістичним”, і висунуто вимогу, щоб “в окремих країнах без демократії міжнародне бюро праці при Союзі Народів домаглося охорони прав безробітної людности”¹⁹. Спеціальна резолюція передбачала запровадження п’ятиденного робочого дня. Завдяки українським соціалістам-радикалам та

¹⁴ Макух І. На народній службі. Спогади / І. Макух. – Дітройт, 1958. – С. 386.

¹⁵ Стахів М. Проти хвиль... – С. 112.

¹⁶ Громадський голос. – 1931. – 14 березня.

¹⁷ Вступаємо у велику сім’ю трудящих людей світа // Там само. – 28 березня.

¹⁸ Там само. – 14 березня.

¹⁹ Там само.

представникам УСДРП на Екзекутиві детально проаналізовано політичну ситуацію у СРСР. Зважаючи на терор та репресії в цій країні, РСІ ухвалив надіслати до уряду СРСР протест “проти невинного мучення невинних людей”²⁰.

У нарадах Виконкому РСІ 18–19 березня 1933 р. у Цюриху (Швейцарія) узяв участь М. Матчак. “Громадський голос” повідомив, що зібрання розглянуло міжнародну політичну ситуацію та окреслило подальші дії оборони народовладдя та “проти наступу”²¹.

Особливу увагу Екзекутива зосередила на відносинах із Комінтерном. Соціалісти наголосили: тільки за умови, що комуністи розроблять пакт про ненапад, можна вести подальші переговори про співпрацю. Інакше, “окремим соціалістичним партіям Екзекутива взагалі забороняє входити в будь-які зв’язки з комуністичною партією”²². У дискусії взяв участь представник УСРП М. Матчак, який зауважив: “Ми не можемо в ніякім разі входити в будь-які фронти з комуністичною партією, бо диктатура комуністичної партії на Великій Україні дослівно поводитьсь з українським працюючим народом так, як фашисти (чи там фашисти наслідують комуністичні способи). Не може бути бесіди в нас про будь-який спільний фронт, заки нема моральних основ для цього з боку комуністичної диктатури”²³.

21 серпня 1933 р. у Парижі відбулася конференція РСІ, основне завдання якої полягало в розробці подальшої тактики у боротьбі за визволення людини та її праці. Однак представник УСРП не зміг прибути на конференцію через проблеми з оформленням документів. Представники партії оголосили власний меморіал, в якому схарактеризували становище українців по обидва боки Збруча²⁴.

На конференції РСІ, що відбулася 13–14 листопада 1934 р. у Парижі, делегати обговорювали звернення Комінтерну про можливу співпрацю і створення єдиного фронту. Щодо такого наміру УСРП виступила рішуче проти, наголосивши, що комуністи “стражили в Європі серед робітних мас своїх колишніх впливів”²⁵. Разом із наддніпрянськими еміграційними соціалістичними партіями соціалісти-радикали оприлюднили письмовий меморіал, де “висловилися рішуче проти всяких переговорів з Комінтерном у справі співпраці з ним, стверджуючи, що вся пропозиція Комінтерну – це виключний маневр московської влади, в щирість якої ніхто не може вірити”²⁶.

У письмовій заяві Екзекутиві РСІ делегат УСРП зауважив, що співпрацювати з Комінтерном можна лише за умов, що СРСР, по-перше, звільнить з ув’язнення політичних в’язнів, робітників і селян; по-друге, гарантуватиме право союзним республікам на вільний національно-культурний розвиток; по-третє, виконає гарантоване Конституцією право на вільний вихід із Союзу. “Без переведення в життя тих засадничих прав і без попередньої гарантії, що ці права будуть сповнені, – вказано в заяві УСРП, – не може бути ніяких переговорів з Комінтерном”²⁷.

²⁰ Там само.

²¹ Екзекутива Соціалістичного Інтернаціоналу // Там само. – 1933. – 1 квітня.

²² Соціалістичний Інтернаціонал проти фашизму // Там само. – 8 квітня.

²³ Там само.

²⁴ Міжнародня соц. конференція // Там само. – 5 серпня.

²⁵ Невдалий комуністичний маневр // Там само. – 1934. – 1 грудня.

²⁶ Там само.

²⁷ Там само.

Однак підсумкові резолюції РСІ щодо Комінтерну були значно “м’якшими”, ніж у попередні роки, що пояснюємо співпрацею соціалістів із комуністами в низці європейських держав. Більшість соціалістів Великобританії, Данії, Голландії, Швеції, Чехословаччини, України та інших країн відмовилися співпрацювати з комуністами. Меншість становили значно впливовіші делегати із Франції, Німеччини, Австрії, які підтримали ініціативу Комінтерну. У підсумку РСІ надав право своїм членам самостійно вирішувати: співпрацювати у своїх країнах із комуністичними організаціями чи ні. УСРП наголосила, що “завжди була проти всяких переговорів з комуністами доти, доки над українським працюючим народом панує кровава московська диктатура”²⁸.

Суперечливі ухвали РСІ, зменшення реального впливу цієї організації на суспільно-політичні процеси в Європі з огляду на зростання комуністичного та фашистського рухів на тлі невирішеності українського питання призвели, де-факто, до виходу УСРП із цієї організації у середині 1930-х років.

Отже, період активної міжнародної діяльності партії (1928–1934) змінився періодом вичікування та реалізації стратегії “орієнтації на власні сили”. Відзначмо також скептичне ставлення УСРП до можливості реалізувати ухвали Конгресу національних меншин, незмінним учасником яких були представники УНДО. Політичний оглядач “Громадського голосу” саркастично відзначав, що здебільшого “... Конгрес займався чисто теоретичними питаннями... в тім часі, як положення національних меншин не дуже рожеве”²⁹.

Відтак, зовнішньополітична активність УРП–УСРП виявилася передусім у вступі до РСІ, визнанні його політичної платформи. Проте обмеженість та ідеологічна вузькість партійної програми партії не давала змоги активізувати діяльність на міжнародній арені, а змушувала зосередитися лише на інформуванні української громадськості про своє бачення міжнародних відносин 1920–1930-х років. Втрата РСІ впливу на суспільно-політичні процеси в Європі, безперспективність вирішення української проблеми цією міжнародною організацією призвели до фактичного виходу УСРП із РСІ в середині 1930-х років.

Александр Малец. Деятельность Украинской радикальной партии – Украинской социалистически-радикальной партии в Рабочем социалистическом интернационале

Охарактеризовано участие представителей Украинской радикальной партии (УРП) – Украинской социалистически-радикальной партии (УСРП) в работе Рабочего социалистического интернационала (РСИ). Проанализировано соответствие программных положений партии с принятыми решениями конгрессов РСИ. Раскрыты вопросы, которые обсуждала УСРП на конгрессах интернационала. Выявлены причины критики этой международной организации украинскими социалистами-радикалами.

Ключевые слова: УРП, УСРП, радикалы, РСИ.

²⁸ Невдалий комуністичний маневр...

²⁹ Конгрес національних меншин // Там само. – 1937. – 14 серпня.

Oleksander Malets. Activities of the Ukrainian Radical Party – Ukrainian Socialist-Radical Party in the Labour and Socialist International

The article characterises participation of the Ukrainian Radical Party (URP) – Ukrainian socialist-Radical Party (USRP) in the work of the Labour and Socialist International (LSI). It analyses party's program in relation to the decisions taken by the LSI, examines issues that were raised by the USRP on the LSI congresses. The article establishes the reasons for criticism of the international organization by Ukrainian radical socialists.

Key words: the URP, the USRP, the LSI, radicals.